

**АКАДЕМИЧНАТА МОТИВАЦИЯ ПРЕЗ ПОГЛЕДА
НА СТУДЕНТИ И ПРЕПОДАВАТЕЛИ**

доц. д-р **Татяна Иванова Коцева**
доц. д-р **Йонка Стефанова Балтаджиева**
гл. ас. **Красимира Христова Минева**

Бургаски свободен университет

**ACADEMIC MOTIVATION THROUGH STUDENTS'
AND LECTURERS' OPINIONS**

Associate Professor Tatyana Ivanova Kotzeva
Associate Professor Yonka Stefanova Baltadjieva
Assistant Professor Krasimira Hristova Mineva

Bourgas Free University

***Abstract.** This paper aims to reveal academic motivation of the first and second year students at the Faculty of Humanities, Bourgas Free University. The main results of the focus group discussion with students on the topic of reasons to attend and not to attend classes have been analyzed. Additionally, a sample of 13 university teachers completed a questionnaire on students' achievements based on their attendance and on teachers' pedagogical methods to raise students' activity in auditorium. The lecturers put a special accent on development of interactive education technologies such as brain storming, discussion of cases, simulations, etc.*

***Key words:** academic motivation, students' attitudes toward academic attendance, main reasons not to attend classes, university teachers' opinions on students' achievements, quality of higher education, teachers' pedagogical methods to raise students' activity at classes, education through entertainment (edutainment), interactive education.*

В съвременния глобализиращ се свят образованието, в т.ч. висшето, изисква непрекъснато да се модернизира, за да отговори на високите очаквания на предлагачите и потребяващите образователни услуги хора. Изобилието от информация, улесненият достъп до информационните източници чрез съвременните технологии прави процеса на социализация на младите поколения в образователните институции все по-различен от времето на обучението пред „черната дъска, с тебешира“. Младите хора днес са в много по-голяма степен от своите предшественици бързи и умели в намирането на нужната информация, но доколко те се справят по-добре – отново в сравнение с предишните млади – с осмислянето и критичната преработка на нужната информация остава открит въпрос.

Проблемът „мотивация за учене“ става централен в условията на масовизиране на висшето образование и нарастване на критериите към неговото качество. Формирането на активно, ангажирано отношение у студентите към обучителния процес се превръща в основен приоритет на образованието с високо качество, тъй

като е предпоставка за осигуряване на висококвалифицирани кадри на изхода на университета и на входа на пазара на труда.

В последните години се забелязват все по-обезпокоителни тенденции в сферата на мотивираното участие на студентите в образователния процес. Мотивираното участие в образователния процес е функция на две системи: личността и нейните особености и образователната система в конкретния национален контекст.

От една страна се наблюдава масовизиране на практиките на немотивирани отсъствия от учебни занятия, липсата на системна и своевременно подготовка по време на семестрите, струпането на усвояването на знания по време на сесии, неучастието във форми на студентски живот и пр., които са сериозни заплахи спрямо качествено акумулиране на знания и умения от студентите в университета.

От друга страна, огромна е ролята на преподавателя за активизиране на потенциала и мотивирано приобщаване на студентите към обучителния процес в аудиторни и извън аудиторни форми. Предпоставка за това съдържателно приобщаване е смяна в парадигмата на обучението – от продуцирано и възпроизвеждащо знание към знание, осмислено и критически преработено от студента, от монополизирано и основано на авторитета на преподавателя образование към фокусирано върху ученика/ студента знание, формиращо го като автономна и критична личност. Ролите и задачите на преподавателя в този нов образователен контекст, предпоставящ равнопоставеност на участниците, са други: „От монополист на знанието той (преподавателят – б.а) се превръща в интелектуален посредник и интерпретатор... Той познава и прилага конструктивизма, алтернативния на инструкционализма подход, когато учащите конструират собствени знания”[4. с.13]

Проектът „Всички в час”¹ е насочен както към проучване на нагласите на студентите от ЦХН в БСУ за мотивирано участие в учебните занятия, така и към проучване на мнението на преподавателите от този факултет за причините за неучастие на студентите на лекции и упражнения. Методиката на изследването включва провеждане на фокус група със студенти на тема „Моето участие в учебния процес”, провеждане на анкетно проучване със студенти, включващо изследване на семантичното пространство и емоциите на студентите, свързани с участието им в учебните часове²; провеждане на анкетно проучване сред преподаватели от ЦХН относно мотивацията за непосещение и методите, които преподавателите използват за активизиране на студентите в аудиториите. В настоящата статия представяме резултатите от проведената дискусия със студентите във фокус групата, както и анализ на анкетното проучване сред преподавателите.

¹ Проектът е осъществен през 2013 г. като вътрешно-университетски.

² Резултатите от изследването на семантичния диференциал са публикувани в Коцева, Т., Балтаджиева, Й., Минева, К. *Нагласи на студентите към висше образование и мотивация за академични достижения*. В: *Знанието – традиции, иновации, перспективи*. Научна конференция с международно участие. Т. 1. БСУ, юни 2013, с.190-202

„Искам да се реализирам по специалността и редовната посещаемост спомага за това” – гледната точка на студентите

Фокус групата бе проведена със 22 студенти 2-ри курс редовно обучение от специалностите „Връзки с обществеността” и „Журналистика” през м. март 2013 г. Модераторите на дискусиата следваха предварителната програма от въпроси, които включваха: „Посочете 5 причини, поради които посещавате учебните часове”; „Посочете 5 причини, поради които Ваши колеги не посещават редовно учебните часове”; „Как бихте определили кой преподавател е интересен и кой – скучен?” На студентите бяха раздадени разноцветни листчета, на които трябваше да опишат причините за посещение и съответно причините, поради които техните колеги отсъстват редовно от учебни занятия, както и качествата, които профилират образа на „интересния” и на „скучния” преподавател. Написаните от студентите отговори бяха обобщени на дъската и бяха дискутирани от студентите и модераторите на фокус групата.

На основата на типологизиране на отговорите на въпросите в груповата дискусия изведохме 5 основни типа мотивация за посещаване, респективно отсъствие от учебни занятия: 1) мотиви, свързани с учебния процес и с получаването на знания; 2) мотиви, свързани с преподавателите; 3) мотиви, свързани с личностни качества на студента; 4) мотиви, свързани с формални критерии на обучението; 5) други мотиви.

Ще представим диапазона от отговори на студентите във всяка една от групите мотивации. Допълнително трябва да отбележим, че всички, с изключение на двама, участници в дискусиата декларират, че учат специалността, която ги интересува, и като основни мотиви да продължат образованието си в университета изтъкват: „заради по-добра професионална реализация” и „да си осигуря по-добър стандарт на живот”.

„Защо посещавате занятия?”

- 1. Мотивация, свързана с учебния процес:** „по-добро разбиране на материала”, „интерес към допълнителна информация”, „получавам много повече информация, отколкото ако чета вкъщи”, „получавам темите и изрядно получавам лекциите”, „получавам неща, които преди не съм знаел”, „редовна посещаемост води до по-висока образованост”, „в крак съм с учебния процес”, „има интересни, полезни и важни предмети”, „интерес, нови знания”, „за да имам представа какво ще изисква преподавателят за изпита”, „за да разбере нещо допълнително, извън сухите лекции”, „учебните дисциплини дават знания”.
- 2. Мотивация, свързана с преподавателите:** „уважение към работата на преподавателите”, „харесвам преподавателя”, „харесвам начина на преподаване”, „има дискусии и ни се дава право да участваме активно”, „интересни лекции”, „интересни занятия, обогатяват общата ми култура”, „някои от лекциите са интересни”, „преподавателите дават допълнителна информация”.
- 3. Мотивация, свързана с личностни качества на студента:** „изрядна и амбициозна съм”, „лично задължение, затова съм редовна”, „мой дълг към родителите, защото плащат за обучението”, „искам да се реализирам по

специалността и редовната посещаемост спомага за това, „отговорна и старателна съм”, „ходенето на лекции е труд”, „наученото от лекциите ще ми помогне един ден”.

4. **Мотивация, свързана с формални критерии:** „чувствам го като задължение”, „релевантно е за специалността”, „редовно обучение значи редовна посещаемост”, „за да успеем да си вземем изпитите”, „за да не бъда парите ни хвърлени на вятъра”, „някои преподаватели изискват задължително присъствие”, „защото плащам”, „по задължение”
5. **Други мотиви:** „заради колегите, които харесвам”, „нямам друга работа”, „заради общуването”, „за да знам и следя развитието на колегите – като бъдеща конкуренция”

„Защо Ваши колеги не посещават занятия?”

1. **Мотивация, свързана с учебния процес:** „не им е интересно”, „необходимите материали могат да се вземат от сайта на БСУ”, „учим нещо, което вече знаем”, „нямат интерес към съответната дисциплина”.
2. **Мотивация, свързана с преподавателите:** „не са им интересни лекциите”, „нямат интерес към лекциите”, „тромаво и монотонно диктуване на лекциите”, „няма активност в самите часове”, „лекциите са скучни”, „бойкотираме някои от преподавателите”, „предмет или преподавател е скучен”, „не им се стои на даден предмет”.
3. **Мотивация, свързана с личностни качества на студента:** „не са амбицирани”, „мързел”, „нямат си идея защо са тук”, „незаинтересованост”, „учението е помежду другото”, „отнасят се несериозно – просто са такива”, „не е от особена важност за тях и имат други цели”, „нямат амбиции и цели в живота”, „не им се пишат лекции”.
4. **Мотивация, свързана с формални критерии:** „имат неотложни задачи, проблеми”, „някои работят или имат деца”, „здравословни причини”, „работят”, „поради здравословни, странични проблеми”, „успиване”, „семејство, работа”, „лекциите не са задължителни”.
5. **Други мотиви:** „имат други „по-важни” занимания, други по-важни неща”, „попаднали са в университета заради родителите и по-важни са купоните”, „защото предпочитаме сутрин да се наспим”, „имат по-важна работа”, „има кой да ни прати лекциите после”, „кафетата са по-интересни”, „просто и те не знаят защо”, „лекции от сутринта”, „финансово нестабилни, например не могат да си плащат пътя всеки път”.

„Как бихте описали интересния и скучния преподавател?”

Как студентите определят чертите, които притежава „интересният преподавател” и съответно „скучният преподавател”? Профилът на „интересния преподавател” е изграден от следните качества: „обяснява сложната материя по забавен начин”, „помага с допълнителна информация към съответния учебен предмет”, „да се водят някакъв вид дискусии”, „да може да мотивира и да накара студентите да вникнат в самия материал”, „с чувство за хумор, общува със студентите по време на лекции, преплита в лекциите и личния си опит”. Важен елемент от про-

фила на преподавателя е и отношението, което проявява към студентите: „показва уважение към студентите”, „не е лошо да бъде взискателен, но да прави и компромиси”, „обективни са, интересуват се от студентите си”, „разбират студентите, когато имат личен проблем”, „да не ни обижда, да успява да прецени потенциала на всеки”, „близък е със студентите, разбира ги”, „строг, но и преподавател, който предизвиква респект”, „справедлив и строг по своя начин”. Един от студентите извежда синтезирано образа на добрия преподавател: 1. Да представя материала на разбираем език; 2. Часът да не протича само в писане. 3. Да се дават примери от реалността. 4. Допълнителни обяснения по по-сложните въпроси. 5. Добро и уважително отношение към студентите.

Профилът на „скучния преподавател” е обрисован със следните определения: „забива поглед в лекциите си и през цялото време си чете под носа”, „преподава суха материя по скучен начин”, „не се интересува дали всички са разбрали всичко”, „не се отнася подобаващо със студентите, казва постоянно или натяква, че са малодумни”, „лош преподавател е този, който не се съобразява с нашите нужди и само се пише механично”.

Обобщено, студентите търсят в идеалния образ на преподавателя специалиста, който провежда интерактивен тип обучение, обучение, създаващо среда, в която студентът не се възприема като пасивен реципиент на информацията в аудиторията, а участва в процеса на обучение чрез въпроси, коментари, запитвания. Ето защо начина на общуване със студентите, чувството на хумор, личният опит, забавният начин на преподаване се ценят високо от студентите. Студентите акцентират на това, че добрият преподавател не просто възпроизвежда знание, но го поднася по „свой”, уникален начин. Важен елемент на интерактивния тип обучение изграждат междуличностните взаимоотношения в диадата „преподавател-студент”. Респектът към преподавателя е задължителен, но не по-малко важен е и респектът на преподавателя към студента.

*„Обучението е запалване на пламък, а не пълнене на съд” (Сократ):
гледната точка на преподавателя за отношението на студентите
към учебните занятия*

Чрез анкета проучихме мнението на преподавателите от ЦХН, БСУ за отношението на студентите към учебния процес. В нея се включиха 13 преподаватели.

На въпроса „Как бихте подредили по степен на важност основните причини, поради които една част от студентите не участват активно/не посещават занятия?” се получи следните отговори:

- Няма мотивация да учат, няма интереси и амбиции – този отговор е посочен най-често на първо място като най-важен, обобщавайки образа на формално и съдържателно отсъстващия, неангажиран студент;
- Могат да си набавят учебните материали и чрез интернет, Moodle, от други колеги – този отговор получава най-често тежест на второ място;
- Учението ги стресира – най-често преподавателите го поставят на четвърто място по тежест;
- Имат финансови затруднения – работят, трябва да плащат за транспорт, квартира и др. – най-често този отговор е посочван на трето по важност място;

- Друго (посочете какво). Тук преподавателите допълват диапазона на негативната мотивация на студентите: „Смятат, че висшето образование не им осигурява работа и кариера”, „Нямат учебни навици – да учат и да ходят редовно на училище”, „Няма санкции за отсъствия”, „Трябва да се предлагат модерни и актуални знания”.

На въпроса „Има ли разлика в успеваемостта на студентите, които посещават редовно учебните занятия, и тези, които отсъстват повечето учебно време?” огромната част от преподавателите (11) отговарят утвърдително в полза на редовно присъстващите. Само 2 преподаватели са съгласни с твърдението, че няма разлика между двата типа студенти, защото отсъстващите навакват за изпитите. За повечето преподаватели редовното присъствие на лекции и упражнения е задължително условие за доброто усвояване на материала.

Какви са основните проблеми, които имат преподавателите със студентите в аудиторията? На този отворен въпрос се получиха следните отговори: „*трябва да се обяснява по-подробно, което е свързано с повече време*”, „*липса на умения за самостоятелно учене*”, „*пасивно отношение към обучението*”, „*липса на критично, творческо и креативно мислене*”, „*не могат да интерпретират факти*”, „*студентите имат комуникативни бариери*”, „*не се подготвят достатъчно за упражнения*”, „*не могат винаги да формулират тезите си*”, „*разминаване в езиците, студентите използват ограничен речник, не умеят да изразяват мисъл; студентите нямат и не ценят общата култура*”. Обобщено казано, преподавателите вярват основните трудности в комуникацията със студентите в аудиторията като резултат от когнитивните, езиковите и социалните дефицити на студентите да формулират и изразяват критично мислене. Липсата на предварителна подготовка на студентите за практичските занятия е също част от проблемите в обучението, които посочват преподавателите.

Последният въпрос в анкетата към преподавателите бе насочен към средствата, формите, похватите, които преподавателят използва, за да удържи вниманието/ активира интереса на студентите в учебните часове. Преподавателите посочват широк кръг от методики и средства, за да направят часовете по-интересни като: „*придържане към дискуссионен и диалогичен стил на преподаване*”, „*свързване на материала с актуални социални проблеми*”, „*използване на повече интерактивни методи – групово обучение, мозъчна атака*”, „*повече практически упражнения*”, „*повече контролни работи, курсови задачи, които са част от оценката на изпита*”, „*отсъствия на упражнения, които се вземат под внимание при оценяването*”, „*адаптирам учебното съдържание към знанията на студентите и постепенно го усложнявам*”, „*визуализирам съдържанието в максимална степен*”, „*търся практическа насоченост*”, „*повече индивидуална работа – по време на аудиторни занятия и извън аудиторна работа*”, „*смяна на комуникативния код – сериозно академично, след което шего, свободен контакт*”, „*усилено използване на шрайбпроектор и мултимедия*”, „*ползване на по-достъпен език, даване на по-елементарни задачи*”, „*възлагане на самостоятелни задачи, използване на интерактивни методи на обучение*”, „*позоваване на най-новите световни постижения в съответната област*”, „*мултимедийни презентации, електронни курсове, проблемни въпроси*”.

Ако трябва да обобщим, най-често използваната ключова дума от преподавателите е **интерактивно обучение**, включващо както диалог с обучаемите, така и използване на визуализирани средства за поднасяне на учебния материал. Визуализацията на лекционния материал е изключително значим похват, защото отговаря на потребностите и интересите на младежката аудитория в съвременния свят, тъй като тя се социализира в условията на социалните медии, залагащи именно на образите и видеоматериалите. Преподавателят в днешната модернизирана в технологично отношение среда е поставен в деликатна позиция. От една страна, той е длъжен да бъде в крак със съвременните технологии – да осигурява лекционния материал, допълнителни източници, тестове, снимки и пр. форми на обучение на електронни платформи, каквато е примерно Moodle, което до голяма степен минимизира директната му роля на информатор. От друга страна, последното води до повишаване на изискванията и очакванията към преподавателя от страна на студентите в реалната аудитория. Там преподавателят трябва да миксира знания с личен опит, суха материя с чувство за хумор, преподавателско мислене със логика и аргументация на студентите. От него се очаква да бъде по-скоро провокатор на тези, аргументи, хрумвания сред студентите, отколкото да бъде изразител на безличностно знание.

Ролята на преподавателя като посредник и интерпретатор на знания се усложнява в условията на т.нар. „easy-култура“, усвоявана охотно от днешните млади поколения. Зад нея „...се крие възторгът и пристрастяването към техническите изобретения, олекотяващи, улесняващи и опростяващи делничния и социалния ни живот, и към завръщането на „лесната употреба“ [5]. Компютърът като възлешбна пръчка отваря и превежда човека в нови светове, пространства, образи като едновременно с това минимизира, редуцира сложността на възприетото, улеснява достъпа до новото. „За мнозина PowerPoint вече е вездесъщ инструмент в бизнеса и образованието, но едновременно с това превръща лесно знанието в мантри, един формат, натикал сложни идеи в опростен инвентар за сметка на комуникатора, речта, аудиторията“ [Цветкова]. Easy-културата води до олекотяване на знанието, което обаче е в унисон с улеснения достъп до информация. „Олекотените“ знания създават учебна среда, в която знанията са опростени, механични, семпли, най-често във формат „копи-пейст“. Тази езикова, когнитивна и много често емоционална ограниченост стеснява силно възможностите за интерактивно обучение и предизвиква обучението като фрустриращ процес. Усвояването на ново знание като процес на преодоляване на трудности се превръща в нежелана учебна стратегия. За да не бъде сведен до ролята на аниматор в учебната аудитория, преподавателят трябва да намери оптималния баланс между академичното, интелектуализирано знание и забавното му поднасяне, или както се нарича обучение чрез забавление (edutainment).

Заклучение

Два типа натиск ще форсират проблемите с качеството на висшето образование в българските университети. От една страна, това са фактори, свързани с отварянето на българската образователна система към европейските стандарти и изисквания, разширените възможности за обучение в чужди университети, разширената образователна и трудова мобилност, налагаща конвертируемост на дипломи, образователни курсове и специалности. От друга страна, това са фактори, свързани

с изискванията на фирмите и организациите-работодатели, както и с бързо променящите се технологии за съдържанието и условията на труд. Този мултиплициран натиск ще разширят системата от критерии за качество на обучението, слагайки акцент върху академичните и пазарните измерения на образователния продукт [2].

Високата мотивация на студентите да усвояват качествени и практически полезни знания е ключов фактор за качеството на висшето образование и адекватната на обучението пазарна реализация на дипломантите. Както показва анкетата с преподавателите от ЦХН в БСУ, залагането на интерактивното обучение чрез методи като обсъждане на казуси, включване в проекти, мозъчна атака, самостоятелна работа, симулации и пр. трасират пътя за снемане на стреса от интелектуализираното академично обучение в условията на информационна пренаситеност. Интерактивното обучение трасира също така пътя към овластяване на обучаемите чрез формиране на осемте ключови компетентности за младите хора, компетентности нужни за изграждането на младите хора като проактивни личности, с умения за самостоятелна работа, работа в екип, лидерски умения, предприемачество и инициативност[1].

Литература:

1. Към Европейска квалификационна рамка за учене през целия живот. ЕК. Брюксел 8.07.2005
2. Павлов, Н. Национална стратегия за развитие на качеството във висшето училище. Сп. Диалог, 1. 2003
3. Попчев, И. Икономика на знанието – образование и съвремие. В: Икономика на знанието – възможности и предизвикателства пред висшето образование. Научна конференция с международно участие. БСУ 2008
4. Христов, Хр. Университетското образование – качество, тенденции и нормативна основа В: Предизвикателствата пред висшето образование и научните изследвания в условията на криза. Межд. Конференция БСУ. 2010
5. Цветкова, М. „Трудните” медии и еазу-културата. Сп. Медии и обществени комуникации, 2008, бр. 1